

Tübingen; 1984. LOTHAR HOFFMANN: Kommunikationsmittel Fachsprache. Berlin, 1984.). A szövegsemantikai, funkcionális és pragmatikai struktúrák leírásához azonban további empirikus vizsgálatokra van szükség.

A szaknyelvek oktatására, azaz a szaknyelvek idegennyelv-tanításba és anyanyelvi oktatásba való bevonására vonatkozóan FLUCK további kutatások szükségességét hangsúlyozza, az oktatás módszerei ugyanis meglehetősen kidolgozatlanok. Hasonlóképpen további kutatás tárgyát képezi a szaknyelvek leírhatóságának kérdése, valamint megtaníthatóságuk mellett megtanulhatóságuk módjai is. A szaknyelv kutatásnak a nyelv minden szintjére ki kell terjednie, a különböző szövegfajták elkülönítésével is foglalkoznia kell, illetve a szóbeli szaknyelvi kommunikációt is vizsgálnia kell. A szaknyelvi kutatásoknak interdiszciplinárisnak és kontrasztívnak kell lenniük.

FLUCK munkája megismerteti az olvasót a szaknyelv kutatás legfontosabb kérdéseivel és eredményeivel, 1985-tel bezárólag. A szaknyelvek általános jellemzői mellett néhány szaknyelvre részletesen is kitér. A könyv nyelvezete mindvégig gördülékeny, felépítése a 10. fejezetig logikus, kár, hogy ezt megtöri némiképp az utolsó fejezet. Ennek a tematikusan megfelelő fejezetekbe való beépítése elkerülhetővé tette volna a felesleges ismétlődéseket.

Nagy értéke a könyvek az a mintegy 50 oldalnyi bibliográfia, mely a szaknyelv kutatásra vonatkozó szignifikáns német, francia és angol nyelvű irodalmat adja meg. A bibliográfia a szakirodalmat a századfordulótól napjainkig, egészen pontosan 1985-ig (a könyv 3. kiadása megjelenésének időpontjáig) öleli fel. A bibliográfia tematikus csoportosítását igen szerencsésnek tartom: a szerző az irodalmat 12 téma köré gyűjtve tárja (például szaknyelvi fordítás; interferenciakutatás; szaknyelvek a képzésben és oktatásban; a szaknyelv és a köznyelv stb.).

A könyv különösen ajánlható azoknak, akik ezután kezdenek el szaknyelv kutatással foglalkozni. A munka ugyanis – noha az alapjául szolgáló első kiadás immár 14 éve jelent meg – a szaknyelvekre vonatkozóan olyan alapvető tudnivalókat tartalmaz, melyek FLUCK könyvét ma is alapmunkává teszik.

Forgács Erzsébet

**Hartmut Schröder (szerk.): Subject-oriented Texts
Languages for Special Purposes and Text Theory
(Témaorientált szövegek. Speciális nyelvek és szövegelmélet)
Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1991. 322 p.**

A kötet a PETŐFI S. JÁNOS által szerkesztett szövegelméleti kutatások sorozat 16. kötete. Témája egy új interdiszciplináris kutatási terület, a szövegközpontú kutatási módszerek alkalmazási lehetőségei az LSP (Languages for Special Purposes) kutatásában.

Általános bevezetőjét (1-49) a kötet szerkesztője tematikus és bibliográfiai irányadónak szánja. A szövegnyelvészeti és az LSP-kutatás eredményei, valamint a kötetben használt alapvető terminusok és megközelítési módok rövid ismertetése mellett hangsúlyozza azokat a nehézségeket, amelyekkel az új kutatási területnek éppen multidiszciplináris jellegéből fakadóan kell szembenéznie: mivel az egyre növekvő mértékű speciá-

zációval és differenciálódással párhuzamosan növekszik az igény a különböző társterületek integrálásának irányában is, meglehetősen problematikus a tudományterület körülhatárolása. Vannak azonban olyan általános tendenciák, problémák és esetleges hiányosságok, amelyek együttesen jellemzik ezt a formálódó tudományterületet.

Az LSP-kutatás történetileg a tudományos nyelvek terminológiájának a tanulmányozásával kezdődött, csak később foglalta magába a mondat szintű elemzést. Még későbbi fejlemény az, amikor a kiindulópont maga a szöveg. Ezen a ponton a kutatás a textualizáció minden szintjén folyik, beleértve a pragmatikát és az extralingvisztikai szinteket is.

A szövegnyelvészet irányából megközelítve a területet, azt mondhatjuk, hogy az LSP-szövegek eleinte meglehetősen ritkán képezték a tudomány tárgyát, az érdeklődés központjában elsősorban az irodalmi szövegek álltak. Csak a nyolcvanas években merült föl az igény az LSP-szövegek szövegnyelvészeti módszerekkel történő elemzésére. Bár azóta számos hatás érte a szövegnyelvészetet – többek között a fordítástechnika, a mesterséges intelligencia és az LSP tanítása irányából –, még mindig nem beszélhetünk a speciális kommunikációs formák egységes szövegnyelvészeti megközelítéséről.

Az egységesség megteremtésének egyik központi problémája éppen az, hogy a speciális kommunikáció fogalma alatt nemcsak a természettudományos és a műszaki szövegeket értjük, hanem a humán diskurzusokat is. Így tehát a speciális szövegtípusokat nem korlátozhatjuk kizárólag deskriptív és narratív szövegtípusokra, hanem például az argumentatív és evaluatív szövegtípusokat is ide kell sorolni. Ezek figyelembevételével kell megalkotni a speciális szövegek tipológiáját, kiválasztani a tipológiai rendszerek változóit, amelyekre a kötetben számos különböző javaslatot találunk.

HARTMUT SCHRÖDER meglátása szerint az LSP szövegnyelvészeti elemzésében a jövőre nézve az egyik legfontosabb feladat a speciális szövegek teljes kommunikációs szituációjának figyelembevétele, beleértve olyan tényezőket is, mint például a tudományos közösség szocializációs folyamatai, vagy a nyelv és a kultúra hatása a tudományos diskurzusra. A szövegközpontú LSP-kutatást tehát kiegészítené a tudományfilozófia és a tudányszociológia mint segédtudomány. Ígéretesnek tűnik továbbá az LSP-szövegek feldolgozásának az elemzése, egyrészt egy adott kultúrán belüli produktív és receptív folyamatok vizsgálata, másrészt különböző kultúrák közötti komparatív elemzések formájában.

Az általános bevezetőt részletes bibliográfia követi, amely több mint 350 címet tartalmaz az adott témához kapcsolódóan, valamint javaslatokat a feldolgozandó anyagok osztályozására, a szempontokat többek között az elemzés szintje, a horizontális és vertikális rétegződés, a kutatás célja és alkalmazhatósági köre szerint csoportosítva.

Vegyük most közelebből szemügyre a kötetben szereplő tanulmányokat, amelyek kiválasztása nagyon jól tükrözi a bevezetésben ismertetett szerkesztői gondolatokat.

Számos tanulmány foglalkozik az LSP és a nyelv – kultúra különbség kérdéseivel. CLAUS GNUTZMANN és HERMANN OLDENBURG (103-136) német és amerikai nyelvészeti folyóiratokból származó tanulmányok bevezető és befejező részeinek komparatív elemzését végzik el. Céljuk a szövegstruktúrák átfogó leírása és elemzése, beleértve az LSP szövegek nyelvi formája és kommunikatív funkciója közötti kapcsolatot is. A módszer kidolgozása során az egyik központi elvárás az volt, hogy teljes szövegek, valamint a szöveg szintje alatti funkcionális egységek elemzésére egyaránt alkalmazható vizsgálati kerethez jussanak.

KARLHEINZ HENGST (137-157) a speciális szövegformák funkcionális makroelemzését végzi el, idegennyelv-tanításból származó tapasztalataira is támaszkodva. Szerkezeti modellje – elsősorban a grammatikai és lexikai struktúra, valamint a tipográfiai struktúra alapján – a következő szövegszintek részletes vizsgálati eredményeinek a kombinációja: tematikus-propozicionális struktúra; intencionális-pragmatikai struktúra; beszédaktus-struktúra a szövegszervezésben. Egy speciális szöveg funkcionális makrostruktúrája tehát szekvenciálisan rendezett, hierarchikus elrendezésű funkcionális egységekkel írható le. A modell produktív sémaként és interpretációs sémaként egyaránt felhasználható.

MICHAEL CLYNE (49-67) az angol és német anyanyelvűek által írt tudományos tárgyú cikkeket vizsgálva azt állítja, hogy az angol és német diskurzusminták egymástól eltérőek, kulturálisan meghatározottak, tehát függnek attól, hogy a publikáció milyen nyelven íródott. A német anyanyelvű szerző angol nyelvű cikkében többnyire szerepelnek a saját kultúrája által meghatározott sémák. A vizsgált tényezők között szerepel például a szövegben szereplő segédigék, szenvedő szerkezetek és névmások használata, a definíciók elhelyezése, az adatok integráltsága a szövegben stb. Mindhárom cikk különösen tanulságos, ha figyelembe vesszük, hogy milyen buktatók leselkednek az idegen nyelven publikálni szándékozókra.

ROBERT KAPLAN és WILLIAM GRAVE (199-217) a tudományos szövegek írásáról szólva szintén felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelvtani tudás nem elegendő egy tudományos igényű dolgozat megírásához. A tudományos stílusról úgy gondolkodunk, mint az a stílus, ami „a lehető legpontosabban tükrözi a laboratóriumi folyamatokat”, azonban az idegen nyelvek tanítása folyamán világossá vált, hogy a tudományos szövegek megírását is befolyásolják mélyről jövő kulturális kötöttségek. Tovább bonyolítja a helyzetet az angol mint tudományos nyelv gyakorlatilag egyeduralgó státusza: az érvényesülni kívánó kutató kényszerítve van arra, hogy angolul publikáljon és így, ha a „tudományos piacon” meg akar jelenni, alkalmazkodjon az elvárásokhoz. Így válik a tudományos szövegek írása egy kockázatos retorikai tevékenységgé: olyan készségekre kell szert tenni, amelyek csak részben definiálhatóak nyelvészeti terminusokkal, ezért elsajátításuk is fokozott figyelmet igényel, és nagy nehézségeket okozhat.

Az elméleti jellegű munkák közül LOTHAR HOFFMANN (158-166) cikke az LSP-kutatás újabb eredményeiről számol be, a tudományos szövegek struktúráját céljuk és tartalmuk szerint elemezve. Az LSP-kutatók fontosságát öt fő okban határozza meg. Ilyen például a felsőoktatásban játszott szerep, a szövegtípusok ismeretének hiánya mind az anyanyelvi beszélők, mind az idegennyelv-használók esetében, illetve az LSP-szövegeknek azon tulajdonságai, amelyek nem írhatók le elszigetelt egységekként, hanem speciális szövegnyelvészeti technikákat igényel nagyobb kommunikációs komplexumokká való kombinálásuk. Ezen problémák kezelésére szükség van a szövegnyelvészeti LSP-elemzés céljainak pontos meghatározására, és reprezentatív korpuszok gyűjtésére. Itt merül föl az igény a szövegtípusok egyértelmű meghatározására, a különböző tudományos szövegek megkülönböztető jegyeit kiindulópontul véve. Maga az elemzés a makrostrukturális elemzésből kiindulva, megpróbál minden ilyen lényeges megkülönböztető jegyet integrálni a különböző nyelvi szinteken. A cikk maga az elemzés során felhasználandó jegyekről ad listát, kiegészítve strukturális nyelvészeti és funkcionális-kommunikatív kritériumokkal, amelyek segítségével a szövegek osztályozása megvalósítható.

Ide kapcsolható CHRISTER LAURÉN és MARIANNE NORDMAN (218-230) cikke a korpusz kiválasztásának problémájáról. Mivel a korpuszválasztásra nem létezik még modell az LSP-kutatásban, a szerzőpáros megkísérli ezt a hiányt pótolni: a korpuszválasztás kiindulópontjául egy mátrix segítségét javasolja, aminek felhasználását konkrét szövegeken mutatja be. Maga a mátrix stilisztikai megközelítés eredménye, azonban az LSP-kutatás más dimenzióiban is felhasználható, beleértve a diakrón kutatásokat is. Mindössze három változó (tudományterület, szövegtípus / tudományterület, individuum / tudományterület) alapján a korpuszszelekció nyolc esetét különbözteti meg és írja le. Abból indul ki, hogy a tudományterület mennyire korlátozott, csak egy szövegtípust vizsgálunk egy adott szerzőtől, vagy bővebb korpusssal dolgozunk.

ROSEMARIE GLÄSER (85-102) tanulmányának középpontjában az irodalomtudomány nyelve mint LSP-szöveg áll. Az elemzett szövegformák angol nyelvű irodalomkritikai esszék, irodalomtörténeti monográfiák, irodalomszociológiai tanulmányok stb. A leírás során felhasznált nyelvi kritériumok közül csak néhányat említenek meg: a szöveg makrostruktúrája, az irodalmi terminológia felhasználása, metakommunikációs stratégiák, szenvedő szerkezetek, szóképek előfordulásának gyakorisága. A cikk egyik fő kérdése a tárgynyelv – metanyelv összemosódásának problémája. Az elemzett szöveg alapján azonban a szerző arra a következtetésre jut, hogy a szóképek gyakori használata nem a tárgynyelv – metanyelv összemosódásának a jele, hanem a szöveg szerzőjének tudatosan alkalmazott stilisztikai eszköze.

„A szövegprodukción, szövegmodifikáción és recepción elmélete” címmel JUAN C. SAGER (244-253) az írásbeli kommunikáció résztvevőinek szerepével, illetve magával a kommunikációs folyamattal kapcsolatos kérdéseket vet fel, különös hangsúlyt helyezve a közvetítőnek és a kommunikáció ágensének a szerepére. Az utóbbi kommunikatív funkciója a potenciális üzenetek valódi üzenetökké alakítása. A közvetítő feladata már létező szövegek módosítása azokban az esetekben, amikor a szerző téves feltevésekből indul ki, vagy az olvasó a saját céljára való felhasználás motivációjával változtatni kíván a szövegen. A modifikáció tehát módosíthat a kifejezési formán vagy a szöveg tartalmán. A közvetítő feladata az, hogy azonosítsa az eredeti szöveg típusát, és interpretálja a hozzá fűződő szándékokat, majd reinterpretilja azokat a kommunikáció ágense szándékának megfelelően, létrehozva ezáltal a módosított szöveget, ami így az adott kommunikációs helyzetben hatékonyabban be tudja tölteni funkcióját.

DIETER VIEHWEGER (254-266) tanulmánya a szöveginterpretáció és a lexikális tudás viszonyát elemzi. Mivel a szövegértés nem egyszerűen a nyelvi kód átalakítása mentális reprezentációvá, hanem olyan komplex tevékenység, ahol az információt a nyelvi struktúrán kívül az interpretáló háttértudása is meghatározza, az interpretáló tevékenység modelljében is helyet kell kapnia ennek a hozzáférhető tudásnak. Ez a tudás különböző tudásrendszerek formájában írható le, amelyek interakciója egy bizonyos viselkedéspéldányhoz vezet. A nyelvi viselkedést meghatározó fő tudásrendszerek a grammatikai és az interakciós tudás. A szövegalkotásban és az interpretációban ezeken kívül meghatározó szerep jut a lexikális tudásnak, ami fonológiai, morfológiai, szintaktikai, szemantikai és pragmatikai jellegű információt tartalmaz. Ez az információhalmaz azonban a lexikonban nem egyszerű listaként található meg, hanem a lexikonon belül bonyolult hálózatot alkot, makro- és mikrostruktúrákba szerveződve. Az interpretáció során az

interpretáló a proposíciók információtartalma és a memóriában tárolt tudás között teremt kapcsolatot. Ennek menetét részletezi a szerző, melynek lényege a proposíciókban található relációk elemzése. Mivel a relációs tudás a nyelvi tudás lényegi része, és a lexikonban található, ez utóbbi leírása nagymértékben hozzájárulhat a szöveginterpretáció folyamatának megértéséhez.

LITA LUNDQUIST (231-243) tanulmánya elején az LSP-szövegek általános tulajdonságait írja le, majd ezeket a szöveginterpretáció kognitív modelljeihez kapcsolja. A modelleket alapvetően két csoportra osztja. Az egyik megközelítés a teljes szöveget tekinti koherens egésznek, a másik szerint a textualitás két szomszédos mondat közötti koherencia. Különösen az első megközelítésben jut kiemelkedő szerep a mentális reprezentációknak. Ezek relevanciáját tárgyalja a cikk, többek között a referáló kifejezések és predikációk lineáris elrendezésének a szerepét vizsgálva a mentális modellek megalkotásában. Mindkét megközelítés szempontjából érdekes az a még igazolásra váró hipotézis, miszerint a szakértőknek és laikusoknak írt tudományos szövegek szerkezetében fellelhető egy alapvető különbség: a szakértőkhöz szóló szövegekben dominálnak azok a struktúrák, amelyek már létező mentális reprezentációkra top-down folyamatokként képezik le a nyelvi anyagot, míg a nem szakértői cikkek esetén a mentális modellek konstruálása bottom-up folyamatként történik.

MARJA-LIISA KAKKURI-KNUUTILA és MARTIN KUSCH (167-198) az LSP-kutatás problémáit filozófiai szemszögből tárgyalja. A cikk amellett érvel, hogy a szöveginterpretációs folyamatok leírásánál hasznosnak bizonyulhat a kérdéselméleti megközelítés alkalmazása, amelynek procedurális modelljét a szerzők fel is vázolják. A tanulmány másik központi problémája a szövegek lehetséges jelentéseinek kérdése. Itt a szerzőpáros azt az álláspontot képviseli, miszerint hibás az a nézet, hogy a szöveg rendelkezik egy objektív jelentéssel. A szövegek lehetséges jelentésének pluralitását egyrészt a középkori hermeneutika tanaira, másrészt a tudományos magyarázatok pragmatikájának legújabb eredményeire támaszkodva kísérlik meg leírni.

PETER GLAS (68-84) tanulmánya egy német állatvédő szervezet felhívásának kultúr-szemiotikai megközelítésű elemzése. Az elemzés központjában a sas figurája áll, mint a másodlagos jelentésalkotás fő forrása. Az elemzés először kontextusból kiragadva történik (a sas mint a természet része), majd visszatérve a szöveg denotatív szemiotikai rendszerébe. Nyomon követhető, hogy a mitológiai és a nemzeti konnotációk révén a felhívás mint a meggyőzés egy műfaja hogyan fejtheti ki hatását.

SIEGFRIED WEBER, a kötetet záró tanulmány (267-304) szerzője a kommunikációs aktusokról ír, illetve ezek hatásáról a tudományos szövegekre. A cikk első részében olyan konkrét kommunikációs aktusokat vizsgál meg a szerző, amelyek a tudományos életben is relevánsak lehetnek: összehasonlítás, osztályozás, jellemzés, definiálás stb. A cikk második része német nyelvű korpuszon végzett elemzéseken keresztül azt mutatja be, hogy a kommunikációs feladat, a kommunikációs szándék és a kommunikáció tárgya meghatározza a megalkotott szöveget, a szöveg szerkezete tükrözi a beszélő / író gondolatmenetét, megközelítési módját és szándékait.

A kötet elméleti és gyakorlati jellegű tanulmányai gazdagítják a szövegelméletet, a szövegelemzés módszertanát és az LSP-kutatókat, ugyanakkor a pedagógiai gyakorlatot is hatékonyabbá tehetik.

Szécsényi Krisztina